

Вперше почув я прізвище Осики восени 1966 року, коли переїхав працювати з Риги до Києва і був прийнятий до Театру російської драми. Там я зустрівся з групою таких самих новачків-акторів з Москви, Дніпропетровська, Києва, зі студії ім. Довженка — всього чоловік вісім. Найзагадковішим серед них був Боря Брондуков. Ми затоваришували... Прошло небагато часу, Боря походив по театру, подивився, навіть зіграв щось невеличке, і раптом каже: «Набридло тинятись цими коридорами, мабуть, вернусь на студію. Піду зніматись до Осики, він, до речі, зі «Злодієм» запускається». (Назву «Камінний хрест» я почув пізніше). Страшенно вражений, кажу йому: «Боря, це ж його величність Театр, академічний, ти здурів, треба потерпіти, не все відразу і т.д. А потім, звідки така впевненість, що той Осика візьме тебе? А кінопроби, конкурс?» Він гикнув так, як потім колись гикав Миколайчук: «Та що він дурний мене не взяти? Стільки випито!...» — пожартував Боря.

В ті роки я щиро вірив, що є кінопроби і художня рада, яка вирішує, хто і що зніматиме, хто і кого гратиме. При чому тут якийсь Осика? Дали кіно знімати — хай подякує! Хто він такий? Що знімав? Живучи в Харкові, я добре знав, що був Довженко, Кавалерідзе, який навіть до батька приїжджав, радився, кого брати в картину «Повія». Є ще Левчук, Швачко, а тут Оси-ка...

Минув час. Той же Брондуков запросив мене на студію. Був перегляд «Камінного хреста». Подивився. Захотілось бути наодинці. Боявся, що почнуть ділитись враженнями, питать: «Ну що? Ну як?». Пішов зі студії. На прохідній зрозумів раптом, що мені необхідно побачити, як виглядає людина, яка зробила Отаке! Тієї ж миті повернувся, пішов шукати. Біля головного входу в адміністративний корпус був фонтанчик і літерою «П» лавки коло нього. На середині одної з них сидить щось невеличке, з примруженим оком, довгим носом, і гладить себе по голівці. Сидить точно так, як щойно в картині, в епізоді «Проводи» сидів Іван Миколайчук. Тільки ліворуч і праворуч нього були не дівки, як у кіно, а сильно поважні люди, прізвища яких я знав з газет і телебачення. Оце і є Він!... Раптом чую запитання, від якого тікав зі студії: «Ну як?» Чому я саме так відповів, не знаю, але точно пам'ятаю, що сказав: «За що

Небилиці про Осику

ти так любиш людей?» Кілька років тому говорив в інтерв'ю про Осику, хочу ще раз повторити. До багатьох наших режисерів під час зйомок прилітали ангели. До Льоні в «Камінному хресті», мабуть, сам Господь являвся.

З того дня, «неначе цвяшок, в серце вбитий», засіла мрія знятись у Осики. І сиділа ця мрія в мені майже 20 років, і мучила. Проситись я не вмів, але одного разу натякнув. По телебаченню в інтерв'ю я сказав, що мріяв би зустрітись у роботі з Леонідом Михайловичем та з Юрієм Ілленком. Наступного дня бачу, по студії іде Льоня. Підходжу, кажу: «Ти чув, я вчора по телевізору казав, що хочу з тобою та Ілленком зустрітись?» Він мені: «От бачиш, зі мною ти уже зустрівся». І оці хохмочки тяглись майже 20 літ, а знімати — не знімав. Навіть коли через багато років мене запросили до його фільму «Вклонись до землі», я був упевнений, що якийсь знаменитий артист не приїхав і мене терміново взяли рятувати ситуацію. Проїшов час, сотворилось багато справ добрих і прикрих, а Льоня іноді ставив риторичне запитання: «Як це так сталося, що ти у мене раніше не знімався?»

Влітку 1990 року задзвонив телефон. Це був Осика. Спитав, сиджу я чи стою. Я сказав, що стою. Льоня попросив сісти, щоб не впав, і оголосив мені, що я гратиму околдочного надзирателя Зайчика в «Подарункові на іменини». Це вже було серйозно. Бог якось так вчинив, що ми з ним досить точно і швидко розуміли один одного. Такий спосіб спілкування нагадував мені наші взаємини з Миколайчуком. Тільки з Осикою було ще легше. Я навіть міг із чимось погоджуватись, а з чимось ні.

Правда, це його мало хвилювало. Завжди бувало так, як він вирішив. Йому треба було довіритись. Власна інтуїція і смак його практично не підводили.

Під час роботи над «Подарунком» наші взаємини стали вже більш дружніми, аніж товариськими. Я навіть пам'ятаю місце і час, коли це сталося. В коридорі біля шостого павільйону, де завжди напівтемрява, Льоня якось обережно підійшов і тихо-тихо, як велику чарівну таїну, повідав мені, що його дружина Світлана вагітна. Я знав, про такі речі не кричать на весь білий світ, і відчув себе вибраним. Наче став співучасником чудес-

ної змови. Я був впевнений, що «про це» знаємо лише ми втрійох: Света, Ляня і я. Звичайно ж, мене розпирала гордість з цього приводу.

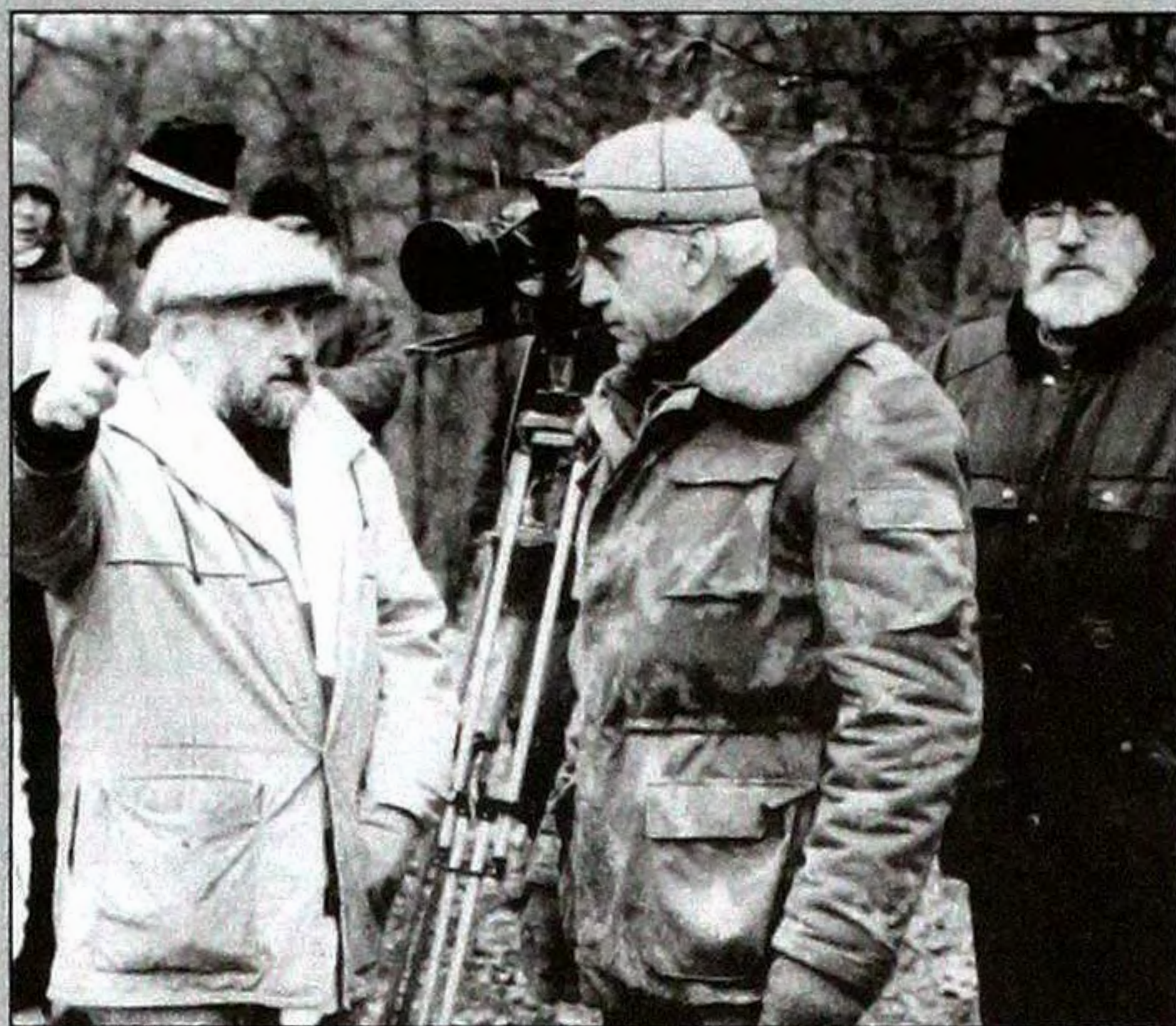
Фільм «Подарунок на іменини» знімався якось лагідно. Я не пам'ятаю високих нот при спілкуванні. І це стосувалося буквально всіх служб. Все виходило наче без напруги, і починалось воно з Осика. Навіть коли ми приїхали на зйомку епізоду «Страта революціонерки» і побачили, що вночі хтось поцупив шибеницю на дрова, теж не було крику і паніки. Був якийсь іронічно-філософський сум.

Точно так без напруги і високих нот, дуже тихо і спокійно вийшло і пройшло це кіно на деяких екранах України. Тихо і спокійно, за винятком двох епізодів. Їх я ніколи не забуду. Перший епізод, коли Ляня на студії показував фільм для друзів. Що то були за друзі!!! Цвіркунов, Дзюба, Якутович, Жулинський, Юра Ілленко. Після закінчення фільму, після потрясаючої паузи нас почали хвалити. Таких слів від таких поважних людей я ніколи не чув і уже, мабуть, не почую. В цих випадках кажуть, що у нас почали рости крила, ми відчули, що от-от злетимо... На тому ж місці й сіли. Преса мовчала, феєрверку не було. Але ж які люди хвалили!..

Другий епізод в Івано-Франківську. Липень, спека 35 градусів, людей нема не те що в кінотеатрах, а й на вулицях. Порожньо, а ми з Осикою приїхали з прем'єрою фільму. Привезли «Подарунок на іменини». Після одного з сеансів, який подивилось осіб 10-15, підійшов до нас немолодий, кульгавий, інтелігентного вигляду дядько і спитав, чи буде це кіно завтра. Ми сказали, що буде. І от наступного дня, окрім 10-15, що прибули на прем'єру, ми побачили двадцятьє святоково прибраних діточок з тим дядьком на чолі. Виявилось, що це був учитель, який в літні канікули не полінувався обіграти своїх учнів, що залишилися в місті, і привести їх подивитися наше кіно. Для нас з Лянею це дорівнювало «Оскару».

А потім була остання наша спільна робота на студії Довженка «Гетьманські клейноди». Правда, ми про це ще не знали. У Ляні не було однієї нирки, але були двоє козаків-близнят. Гуляла хохма Юри Ілленка з приводу того, що Осика нарешті довів, що дітей не нирками роблять. Я чіплявся, що хочу грати головну роль.

Ляня казав, що я старий і гратиму роль «другу, але довгу». Ми з ним через мого знайомого в меблевому магазині дістали два дитячих стільчика на колесах і приперли їх на озеро Тельбін додому. Раділи, що знайшли чудового актора Серьогу Романюка на головну роль, обом діточкам були придумані ролі, Світлана цвіла... Все так гарно, що аж не буває. Ляні світила нова нормальна квартира, попереду зйомки, спочатку в Шишаках, а потім в Острозі. Гроші уже рахували не десятками, а тисячами, і цей фокус на початку вселяв якусь дурну надію на майбутнє. В кіно уже можна було говорити заборонені «жовто-блакитні» слова... Коротко кажучи, перебудова, воля, перспектива. На знімальному майданчику кожний і всі в оточенні своїх. Диво! Знімається Боря Хмельницький, потішно говорить українською мовою. Вулицями Острога бігають очманілі діти і питають, чи не проходив тут Робін Гуд? Автографи, зустрічі... Працюється гарно. Осика і дітям з мамою Светою спуску не дає. Вони ревуть, їсти хочуть, у всіх серце рветься, а Ляня не знімає — сонечка жде. І всі терплять, всі розуміють, всі раді. Так було ще досить довго. Ми закінчили знімати фільм, були прем'єри, поїздки по різних кінозалах, оплески і т.д. А одного разу на зустрічах у Рівному, де ми жили в шикарному «люксі» і куди приходили місцеві актори, режисери, робітники культури поспілкуватись з Майстром, йому стало погано. На мене це справило велике враження, тому що трапилось при мені перший раз. Була швидка допомога, уколи, безсонна ніч і гнітюча тиша, наче Ляня вибачався переді мною за незручне становище, в яке він мене поставив. Далі все почало валитись. Зранку не було машини, яка повинна була нас везти до Києва. Потім протягом 20 хвилин лопнули дві шини у автомобіля, і ми стали серед поля. Слава Богу, в Рівному нам подарували по якомусь термосу, і одним з них ми розплатилися з водієм попутки, який погодився підкинути нас до метро. І от стоїмо перед довгими сходами на гору біля його дому. Жарко неймовірно. Я в паніці. Підняти і нести його нема сил. Згадую ту страшну минулу ніч, скажену дорогу. Як же все це буде? А він хмикнув і пішов, ще й сказав, що не треба його проводжати, сам дійде. З того часу у мене складні сто-

■ Сергій Романюк,
Лесь Сердюк
у фільмі
Леоніда Осики
«Гетьманські
клейноди».
1992.

■ Леонід Осика,
Вадим Ілленко,
Георгій Якутович
під час зйомок
фільму
«Гетьманські
клейноди».

38

сунки з цими сходами. Коли підходжу до них, жарко стає. Навіть взимку.

Після «Клейнодів» почались поневіряння з ідеєю фільму про Довбуша. Було багато всього в Осики: таланту, планів, думок, варіантів... Не було лише грошей, а як їх робити, у ВДІКу не навчили. Вони навіть з художником фільму Якутовичем і оператором Вадимом Ілленком їздили до Івано-Франківська на Всесвітній зліт української діаспори. Думали, покажуть «Клейноди», зацікавлять і Довбушем. Повернулися злі, втомлені. Не випросили ні цента. Треба було жити далі, годувати сім'ю. З'явилося запрошення з кінофакультету театрального інституту, і Льоня вирішив набрати групу режисерів, а з мене, природно, зробити педагога з майстерності актора. Він таки домогся свого. Правда, щодо мене, то обманом. Обман був у тому, що я боявся викладацької роботи, лякався студентів, не знав що, як. Був упевнений, що кожен з них знає і вміє більше за мене. До того ж, усі вони були з вищою освітою. Я відмовився. І отоді Осика попросив мене просто посидіти з ним за компанію на приймальних іспитах. Я попався. Погодився, сидів, якісь оцінки ставив, згодом і забув про це. Коли почався навчальний рік, Льоня каже: «Студенти тобі повірили, невже ти їх зможеш покинути?» Ну, звичайно ж, не зміг. Я ще на іспитах закохався в них усіх зразу. Боже! Як я йому зараз за це вдячний! Проїшов час, знову настало літо, і знову потягло нас у бік кінематографа. З'явився і сценарій новий. Та всі думки, мрії і сподівання були нагло перервані погіршенням здоров'я. Льоні потрібна була нелегка операція. Так сталося, що після того, як його прооперували, я виїхав на зйомки і міг тільки телефонувати, цікавитись станом здоров'я. Веселого було мало. Ми довго не бачились, а коли я повернувся до Києва, то побачив, що очі його горять таким самим вогнем, як завжди перед зйомками. Було ясно: він щось придумав. А придумав те, що, не розраховуючи повною мірою на свої післяопераційні сили, вирішив взяти у підмогу мене і призначити співрежисером. Коли я це, нарешті, зрозумів, почалось те, що і з викладанням на кінофакультеті: паніка, істерика, переляк. Та Осика є Осика! Після напруженої розмови ми домовились, що я просто буду розтлумачувати акторам його думки. Адже після операції йому було важко

говорити. Таким чином ми почали працювати над сценарієм «І не введи нас в спокусу». Працювати було дуже цікаво, я отримував неоціненні уроки. Мені подобалося, що Льоня всі матеріально-злочинні моменти сценарію переводив у морально-духовні, етичні аспекти. Сценарій ставав добрим, відкидалась зайва жорстокість. Вдень ми домовлялись по суті, вночі я щось записував, переробляв, а вранці приносив нову сцену. Якщо він посміхався, і кивав головою, йшли далі. Я заводився все більше і більше і, нарешті, зрозумів, що мене непомітно навчили, як то кажуть, ще й «ловити кайф» від цієї роботи...

Потім було створено знімальну групу, вибрано акторів, знайдено натуру під Києвом. Ну, а далі за схемою... Грошей, які виділив кінодепартамент, вистачило лише на 16 знімальних днів. Треба було шукати додаткові кошти, а нас, як я уже писав, у ВДІКу цього не вчили. Навіть такий досвідчений директор як Володя Князєв сказав, що в такі терміни він не наважиться робити кіно. Я, не маючи якогось режисерського досвіду, теж не міг дозволити собі таке, тим більше, що повинен був ще й грати головну роль. Наважитись міг би лише Леонід Осика, та якби ж то здоров'я!..

Я у нього якось спитав, що таке режисура, і він відповів: «Це довжина і крупність». Отож дав Господь йому гідну крупність, та не дав довжини творчої...

Цілу главу, окрему статтю, мабуть, можна було б присвятити геть байдужому ставленню його до нагород, звань, модних закордонних відряджень. Ця байдужість якась гранично щира і природня! Адже я сам був у шкурі не заслуженого, потім не народного, бачив навколо себе таких самих. Я розуміюся на цьому. Людина слабка. Воно, як в анекдоті про верблюдів: «Що б там хто не говорив, а пити все одно хочеться». Осика не був верблюдом. Найвищі, найцінніші призи в його хаті — це його сім'я, фігурка сайгака з дерева, подарована Параджановим, картина Якутовича «Георгій Змієборець». І бачив Бог, як соромно було мені признатись, що я одержав «народного», а його обійшли. Та крім щирої радості за друга, не було нічого в очах його. Такий Осика. Таким він був, таким він є.

Прочитав оце все, що написав, і згадав Поета: «Печаль моя светла».